

L'ARXIU DEL MONESTIR DE POBLET

Gener Gonzalvo i Bou

El monestir de Poblet, una de les institucions monàstiques més brillants de l'Occident cristià, va generar, des del segle XII, una intensa activitat espiritual, artística, intel·lectual, política i socio-econòmica. Lògicament, Poblet anà formant un fons documental en consonància amb aquest paper destacadíssim dins la història del nostre país. L'objectiu primordial de la nostra comunicació és fer una aportació a la història de l'arxiu pobletà. Concretament, ens hem proposat de resseguir les dades sobre aquest arxiu referides als darrers cinquanta anys, que coincideixen amb la restauració monàstica de 1940, aspecte poc conegut de la vida cultural pobletana portada a terme per la ressorgida comunitat cistercenca i per institucions i persones benefactores, o estudiosos i erudits interessats per Poblet. Cal precisar, doncs, que l'arxiu al qual ens referim se circumscriu als fons del monestir que es custodien *in situ* a Poblet. No parlarem, doncs, dels documents pobletans conservats fora del monestir —almenys no d'una manera exhaustiva—, ni tampoc d'altres arxius aliens que es custodien a Poblet, com l'Arxiu del president Tarradellas, ni de l'Arxiu fotogràfic. També obviem el tema del futur Arxiu Monàstic de Catalunya. En darrer terme, aquesta petita aportació es vol sumar a una necessària i completa història de l'arxiu monàstic de Poblet, des dels seus orígens medievals, esforç que sabem que, a hores d'ara, es porta a terme.

Per tal de comprendre la història d'aquest arxiu, a partir de la restauració de 1940, cal parlar abans de dos aspectes fonamentals. En primer lloc, hem de tenir en compte l'impacte de les exclaustracions i desamortitzacions de Poblet durant el segle XIX, que comportaren la dispersió d'un arxiu que fins aleshores es conservava intacte. I, d'altra banda, hem d'incidir en el procés de recuperació de documentació pobletana per part del reusenc Eduard Toda, considerat el salvador material del monestir, abocat com estava a la seva completa destrucció. Efectivament, gran part de la documentació que avui conforma l'arxiu de Poblet fou recollida i adquirida per Eduard Toda, fons que, en produir-se la restauració monàstica de 1940, va passar a mans de la renascuda comunitat cistercenca.

Les exclaustracions del segle XIX. La dispersió de l'arxiu monàstic de poblet

La primera exclaustració del monestir, feta efectiva en 1822, comportà, per ordre dels delegats del Crèdit Públic, el trasllat de l'arxiu pobletà a Tarragona, tasca que va portar a terme el coronel Benito Lersundi, de qualsevol manera, tot utilitzant vint carros. Paral·lelament, una real ordre de l'any anterior (ratificada els anys 1836, 1838 i 1841) manava que els arxius religiosos catalans s'integressin a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Al capdavant, l'ordre no es va complir mai de manera plenament satisfactòria i, malauradament, no se'n beneficià l'arxiu de Poblet. En restaurar-se el règim absolutista de Ferran VII, els monjos tornaren a Poblet durant els anys 1823 i 1824. Sembla molt probable que els documents retornaren al monestir cap a l'any 1825, segons opina el Sr. Eduard Toda. Aquesta seria, però, una recuperació ben efímera.

Amb la definitiva exclaustració de Poblet (1835), començava el llarg i penós calvari dels rics fons documentals de Poblet, molts dels quals, o bé es perderen, o bé no han tornat –fins a la data– a la institució a la qual pertanyen. Així, doncs, un personatge anomenat Jacint Pla, de Reus, conegut per “Xafarrucs”, comissionat per la Intendència de Tarragona, s'emportà l'arxiu de Poblet i l'instal·là en el seu magatzem de Reus, una antiga sala de ball (“La Patacada”). L'any 1838, els documents passaren de Reus a la Delegació d'Hisenda de Tarragona, juntament amb altres arxius monàstics, com els de Santes Creus o Escaladei. A Reus, com també a Tarragona, molta documentació, a més dels volums de la biblioteca, es perdé o es malmeté greument. Alguns dels pergamins foren venuts a baix preu¹.

El següent episodi d'aquesta nefasta història arxivística és protagonitzat pel trasllat a Madrid de la major part de l'arxiu pobletà. Arran de la inspecció, en 1844, d'un membre de la *Real Academia de la Historia*, aquest arxiu ingressà, l'any 1852, a la biblioteca d'aquesta institució. Sembla, però, que els ingressos de documentació es feren en diverses fases. Després del 1852, es consignen les recollides de documents pobletans els anys 1889 i 1917, com a mínim. De fet, aquest important dipòsit a la *Real Academia de la Historia* provocà la creació de l'*Archivo Histórico Nacional*, a Madrid, l'any 1866. En aquest arxiu estatal es conserva, des d'aleshores, el gruix més important de la documentació del monestir de Poblet². A tot això, cal afegir que l'exili dels papers poble-

1. Sobre aquests episodis, vegeu sobretot: Eduard TODA, *La destrucció de Poblet*, Poblet 1935, 293–299. Vegeu també AGUSTI ALTISENT, *Història de Poblet*, Poblet 1974, 623 i 638–639; JOAN BASSEGODA, *Història de la restauració de Poblet*, Poblet 1983, 35, 45 i 50–52.

2. L'any 1871, la *Real Academia de la Historia* redactà un primer inventari dels fons pobletans, segurament per obra de Guillem Forteza: VÍCTOR BALAGUER, *Las ruinas de Poblet*, Madrid 1885, 329; ANTONI PALAU I DULCET, *Conca de Barberà. II. Guia de Poblet*, Barcelona 1931, 291 (citada amb el núm. 57 dels llibres i manuscrits pobletans catalogats per Palau i Dulcet).

tans va tenir també d'altres destinacions, per causes diverses. Així, en 1918 una part ingressà a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, a Barcelona³. Víctor Balaguer s'emportà documents a la Biblioteca–Museu Balaguer de Vilanova i la Geltrú. Finalment, una altra part restà a la Biblioteca Provincial de Tarragona⁴. Si més no, aquesta penosa disgregació té un únic consol: la major part de l'arxiu de Poblet ha arribat fins als nostres dies; no es pot dir el mateix dels còdexs, llibres litúrgics i els volums de la biblioteca del monestir, com la famosa col·lecció regalada a Poblet, en el segle XVII, per Pere Antoni d'Aragó⁵.

Eduard Toda i l'arxiu de Poblet

Com ja hem apuntat abans, sense les decidides accions del gran patrici Eduard Toda i Güell (1855–1941), començades des de la seva joventut, ben probablement la ruïna material i cultural de Poblet hauria estat irreversible. L'interès de Toda per Poblet no es reduí a la conservació artística del gran monument, un dels conjunts monàstics medievals més rellevants d'Europa⁶. El reusenc es preocupà profundament per la recuperació de l'extens patrimoni cultural de Poblet, i no s'oblidà dels documents històrics⁷. En 1883, el jove Toda ens anota la relació del contingut dels antics armaris i calaixos de l'antic arxiu pobletà, a més de narrar–nos la destrucció d'aquest mobiliari arxivístic, i

3. FREDERIC UDINA MARTORELL, *Guia històrica y descriptiva del Archivo de la Corona de Aragón*, Madrid, Ministerio de Cultura, 1986, 345–346.

4. En aquesta biblioteca s'hi conserva un dels dos importants cartularis de Poblet, del qual parlarem més endavant.

5. VEGETI S. J., ROVIRA I GOMEZ, *Les desamortitzacions a les comarques meridionals del Principat*, Barcelona, Ed. Dalmau 1990, 44–45.

6. No deixa d'ésser significatiu que un altre reusenc, Andreu de Bofarull i de Brocà (1811–1882), fos l'autor de la primera guia artística de Poblet després de l'exclaustració. Efectivament, aquest nebot de Pròsper de Bofarull, que també fou fet també emblemàtic per a nosaltres– arxiver municipal de Reus (1863), publicà *Poblet, su origen, fundación, bellezas, curiosidades, recuerdos históricos y destrucción*, l'any 1848 (Tarragona, A. Boix, 80 pàgs, amb dos gravats i planta del monestir). Fou l'única guia de Poblet des del 1848 fins al 1889. Sobre la personalitat de l'arxiver Andreu de Bofarull, vegeu: JOAQUIM SANTASÍ SAGNA, *Reus i els reusencs en el renatxement de Catalunya fins al 1900*, Reus, Associació d'Estudis Reusencs, 1982, esp. pp. 81–84; JORDI GINEBRA I SERRABOU, *Antoni de Bofarull i la Renaixença*, Reus, Associació d'Estudis Reusencs 1988, esp. p. 36.

7. Segons el mateix Eduard Toda, el nombre de documents recollits per ell supera les 12.000 unitats: EDUARD TODA, *La destrucció...*, 301.

la dispersió de la documentació⁸. Tenen avui un gran interès les paraules de Víctor Balaguer sobre Toda. L'il·lustre acadèmic ens informa de la visita d'Eduard Toda a Madrid, on va redactar un extens índex de l'arxiu de Poblet: "*Hace algunos meses, con ocasión de hallarse en Madrid el joven, ilustrado y entusiasta catalanista, D. Eduardo Toda [...], visitó el Archivo histórico, por recomendación mía, y pasó algunos días registrando, con laudable celo, la infinidad de documentos que existen, revueltos y confundidos, en las citadas cajas; las cuales se tomó la molestia de numerar en relación con el índice que hizo, muy a la ligera, muy por encima, es cierto, pero gracias al cual pude yo luego orientarme para entender algo en aquel revuelto mar de papeles*"⁹.

Fent un salt en el temps, hem de centrar-nos ara en l'època en què Toda, retornat a Catalunya després de la seva dilatada carrera diplomàtica, formava part de la Comissió de Monuments de Tarragona, que presidiria en 1927. Aquell mateix any, Toda reclamà al director general de Belles Arts que els documents monàstics tarragonins fossin retornats i conservats en un únic lloc, per a evitar els viatges dels investigadors a Madrid. La petició, com sempre, fou desestimada¹⁰. El 14 de juny de l'any 1930 es creava el Patronat de Poblet, l'òrgan que donaria una empenta decisiva a la recuperació de Poblet. Des del 1932, el seu president, que no és altre que Eduard Toda, s'instal·la definitivament a Poblet, a l'antiga casa del mestre de novicis. Allí mateix, a la planta baixa, va disposar els documents que ell havia adquirit al llarg dels anys –principalment procedents de les comarques de Tarragona– i que havia anat conservant al castell i antic cenobi d'Escornalbou. En aquell castell fou ajudat per l'historiador Eufemià Fort i Cogul en l'ordenació de la documentació. Posteriorment els féu relligar pel Sr. Dalmau, relligador de protocols notariais, amb un criteri poc arxivístic, amb la clara finalitat, tanmateix, d'evitar-ne la dispersió¹¹. En 1932, el Patronat de Poblet ja disposava d'un projecte de restauració de les tres sales gòtiques de l'antic arxiu, adossades a la gran nau del dormitori, elaborat per Jeroni Martorell (les obres acabaren en 1933). Per la

8. EDUARD TODA, *Poblet. Recorts de la Conca de Barberà*, Barcelona, Estampa de La Renaixença, 1883, 94–98. Sobre la personalitat d'Eduard Toda, vegeu: EUFEMIÀ FORT I COGUL, *Eduard Toda, tal com l'he conegut*, Montserrat 1975.

9. VÍCTOR BALAGUER, *Las ruinas de Poblet*, 328–330. L'autor publica l'extens índex de Toda a les pàgines 330–368 de la mateixa obra. Víctor Balaguer parla, en aquest llibre, dels documents de Poblet que va disposar a la Biblioteca de Vilanova i la Geltrú (368–373). D'altra banda, Eduard Toda va publicar aquest índex de les 21 caixes de l'arxiu de Poblet a *El Excursionista*, Barcelona, 30 de novembre de 1884.

10. JUAN SERRA VILARO, *La Comisión de Monumentos históricos y artísticos de la provincia de Tarragona ante las ruinas del Monasterio de Poblet*, Tarragona 1946, 43 i 150–151; EUFEMIÀ FORT I COGUL, *op. cit.*, 188.

11. EUFEMIÀ FORT I COGUL, *op. cit.*, 237.

magnanimitat del Sr. Lluís Plandiura, membre del patronat pobletà, es construïren sis armaris per a l'arxiu, imitant els de la biblioteca del segle XVII regalada per Pere Antoni d'Aragó¹². L'any 1933 s'instal·là a l'arxiu de Poblet l'exposició *POBLET 1830*, amb dibuixos de Marià Ribas¹³. L'arxiu i la biblioteca van ésser inaugurades pel patronat de Poblet l'any 1935, coincidint amb el centenari de l'exclaustració. Es tenia intenció, en aquell moment, de publicar manuscrits i documents inèdits de Poblet¹⁴. També, en ocasió del centenari, Ràdio Associació de Catalunya programà unes allocucions sobre Poblet, iniciades el 14 d'abril de 1935. Aquestes emissions foren publicades, i una d'elles es referia a l'arxiu històric de Poblet¹⁵. L'any següent, per iniciativa d'Eduard Toda i com a contribució al Congrés Jurídic Català, s'organitzà a Poblet una exposició de 237 documents jurídics pobletans, i se n'edità un catàleg¹⁶. En esclatar el conflicte bèl·lic de 1936, Eduard Toda fou nomenat, el mes d'agost, comissari delegat de la Generalitat de Catalunya per a la conservació del monestir de Poblet. Durant els anys de la guerra civil, la Generalitat utilitzà aquest monestir com un dels dipòsits que custodiaren nombrosos arxius catalans. En 1939 foren retornats tots els que es guardaren a Poblet¹⁷. No podem tancar aquest capítol sense ressenyar una valuosa edició del ja citat cartulari de Poblet, custodiat a la Biblioteca Provincial de Tarragona, portada a terme, l'any 1938, per l'Institut d'Estudis Catalans. Fou aquesta una altra lloable iniciativa d'Eduard Toda, destinada també a commemorar el centenari de la destrucció del monestir. Aquest valuós cartulari, també anomenat "Llibre Blanc de Poblet", seria transcrit, per encàrrec personal de Toda, per Joan Pons i Marquès, antic bibliotecari de l'Arxiu de la Delegació d'Hisenda de Tarragona, i després arxiver de l'Arxiu del Regne de

12. EDUARD TODA, *Reconstrucció de Poblet. Obres realitzades de 1930 a 1934 pel Patronat del Monestir*, Poblet 1935, 28–29. Toda també anava formant un arxiu fotogràfic de Poblet, que comptava amb 1.930 unitats l'any 1935. Toda comptà amb l'ajut de Joaquim Guitert, membre de la Comissió de Monuments de Tarragona: EDUARD TODA, *Reconstrucció...*, 31; EUFEMIA FORT I COGUÉ, *op. cit.*, 255–258. Sobre l'obra d'Eduard Toda com a president del patronat de Poblet, vegeu: FELIÓ A. VILARRUBIAS, *Historia del Patronato de Poblet (1930–1955)*, Poblet 1957, 35–37. Per a la descripció artística d'aquestes sales de l'arxiu, del segle XIV, vegeu: LLUIS DOMENECH I MONTANER, *Història i arquitectura del Monestir de Poblet*, Barcelona 1925, 212–214.

13. JOAN BASSEGODA, *op. cit.*, 190.

14. F. A. VILARRUBIAS, *op. cit.*, 200.

15. RAMON D'ALÓS-MONER, *L'Arxiu Històric de Poblet*, dins: *Per la restauració del Monestir de Poblet*, Barcelona, Ràdio Associació de Catalunya, 1935, 69–74.

16. SIEGFRIED BOSCH, MANUEL CRUELS, *Catàleg de l'Exposició de documents jurídics de l'Arxiu de Poblet*, Barcelona, Congrés Jurídic Català, 1936, 78 pp.

17. AGUSTI DURAN I SANPERE, *Els arxius documentals de Catalunya durant la guerra dels anys 1936–1939*, dins: *Barcelona i la seva història*, vol. III, Barcelona, Curial, 1975, 622–639.

Mallorca¹⁸.

No podem tancar aquestes línies sense deixar constància d'aquest llegat que representa l'obra d'Eduard Toda per al monestir de Poblet i, en el cas que ens ocupa, el seu paper en la salvaguarda del patrimoni documental. Seria bo de retre-li un merescut homenatge per part de tots els qui estimem aquest monestir cistercenc¹⁹.

L'arxiu de Poblet, des de la restauració monàstica de 1940 fins a l'actualitat

En reprendre's la vida monàstica cistercenca a Poblet, amb l'arribada dels monjos italians en 1940, s'inicia una altra etapa en la història de l'arxiu pobletà. L'any següent moria Eduard Toda i era enterrat al mateix monestir. Així, la nova comunitat rebia, com a llegat, l'arxiu que Toda havia anat reunint a Poblet. Són ben conegudes les dificultats passades per aquesta nova fornada monàstica. Tanmateix, no ens penséssim que es descuidessin dels aspectes culturals del cenobi. El mateix any 1940, el malaguanyat monjo Martino Marini esdevenia el primer cronista del Poblet restaurat. De fet, però, el primer arxiver de la jove comunitat fou el carismàtic fill de l'Espluga de Francolí, P. Bernat Morgades. El P. Morgades s'ocupà de l'arxiu des del 1941 fins a la seva partença de Poblet, en 1950. Tingué com a arxiver auxiliar la valuosa col·laboració del targarí Fr. Ramon Berga, durant els anys en què aquest erudit monjo va romandre a Poblet (1944–1947)²⁰. Al mateix temps, en 1943 es produïa una nova adequació de les sales de l'arxiu. En la tasca d'ordenació de la documentació col·laborà el director de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, Jesús–Ernest Martínez Ferrando, vocal del Patronat de Poblet. Es redactà una memòria d'ordenació i catalogació, tot fent constar el mobiliari

18. *Cartulari de Poblet. Edició del Manuscrit de Tarragona*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1938, 268 pp. i 360 documents transcrits. Sobre aquest període de la història de l'arxiu de Poblet, vegeu també: ANTONI PALAU I DUCET, *Conca de Barbarà. II. Guia de Poblet*, Barcelona 1931, 222–230; JOAQUIM GUITERT I FONTSERÉ, *Guia moderna del monestir de Poblet*, Sant Boi de Llobregat 1954, 110–111.

19. Malauradament, en escaure's, l'any 1991, el 50 aniversari de la seva mort, aquesta efemèride va passar sense pena ni glòria.

20. Ramon Berga s'ocupà posteriorment de la direcció de l'Arxiu Municipal i del Museu de Tàrrrega. Vegeu: GENER GONZALVO I BOU, *Guia de l'Arxiu Històric Comarcal de Tàrrrega*, dins: *Guia dels Arxius Històrics de Catalunya*, vol. III, Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya 1989, 167.

arxivístic necessari a adquirir gràcies a les aportacions del Patronat²¹. La documentació, instal·lada en sis armaris (cadascun d'ells format per 36 calaixos), va ésser distribuïda i inventariada pel P. Bernat Morgades, amb els ajuts esmentats, tot intentant refer l'antiga estructura orgànica de l'arxiu històric pobletà. Ell mateix, en 1944, en redactà un primer inventari²². També fou Bernat Morgades l'iniciador d'una catalogació dels protocols notariais²³. El pacient treball del P. Morgades a l'arxiu de Poblet li va permetre de redactar nous treballs historiogràfics i, ben especialment, la seva "Història de Poblet". Donades les dificultats i limitacions del moment, cal reconèixer l'esforç i l'abnegació d'aquest recordat monjo esplugu²⁴. Paral·lelament, la vella aspiració del Patronat de Poblet, durant la presidència d'Eduard Toda, d'editar manuscrits pobletans inèdits, s'acomplí, almenys en part, per la publicació de diversos d'aquests manuscrits, en una encomiable empresa portada a terme per Joaquim Guitert, un dels historiadors contemporanis més interessats per Poblet. El seu objectiu era donar a la llum diversos manuscrits que el citat erudit tenia, en forma d'originals o còpies, procedents o custodiats en diversos arxius i biblioteques, per tal de "fer un bon servei a la causa pobletana, per la qual, desde molt jove, sentim fervent entusiasme". En total van aparèixer, entre 1947 i 1949, set volums, transcripcions de diverses cròniques pobletanes (algunes obra d'antics arxiviers de Poblet, com el P. Joan Vallespinosa, que fou arxiver entre 1612 i 1640, aproximadament, i també de Martí Marquina i Jaume Finestres), que Guitert localitzà en diversos arxius i biblioteques: Biblioteca Balaguer de Vilanova i la Geltrú, monestir de Vallbona, i *Archivo Histórico Nacional* de Madrid, principalment²⁵. D'aquell període també mereix ésser citada la publicació, durant els anys 1947-1949, de vuit

21. F. A. VILARRUBIAS, *Historia del Patronato...*, 95-148; F. A. VILARRUBIAS, *Bodas de plata de la Restauración Monástica de Poblet por la Orden del Cister*. Poblet, Patronat 1968, 45-46; *Revista-Poblet*, 4 (1948) 15. També podeu consultar *La obra del Estado en Poblet*, opuscle s. p., editat dins la memòria *Proyecto de Obras en la Iglesia de Sta. María de Poblet para el traslado a la misma de los Reyes de Aragón depositados en la Catedral de Tarragona*, Poblet, Patronat 1944.

22. P. BERNAT MORGADES, *Archivo de Poblet. Inventario*. Manuscrit de l'Arxiu de Poblet (des d'ara, AP), novembre del 1944.

23. P. BERNAT MORGADES, *Archivo de Poblet. Manuscritos. Protocolos notariales (1620-1628)*. Manuscrit, sense data, de l'AP.

24. P. BERNAT MORGADES, *Guía del monasterio cisterciense de Santa María de Poblet*. Barcelona 1946; P. BERNAT MORGADES, *Historia de Poblet*. Barcelona 1948. En aquesta obra sobre l'arxiu de Poblet, vegeu especialment les pàgines 7-8 i 386-389.

25. JOAQUIM GUITERT, *Collecció de manuscrits inèdits de monjos del Reial Monestir de Santa Maria de Poblet*. VII vols., la Selva del Camp 1947-1949. La citació literal de Guitert es troba en el primer volum, p. 9. Ell mateix reconeix que es tracta d'una collecció de tiratge reduït, destinat als erudits.

números de la revista "Poblet", amb articles erudits i divulgatius de la història i els documents de Poblet, a càrrec del ja esmentat Bernat Morgades, i del seu auxiliar, Fr. Ramon Berga, entre altres²⁶. Per la mateixa revista *Poblet* podem assabentar-nos de la recuperació, per part de la comunitat, de manuscrits i còdexs de Poblet, o també de d'altres donacions i incorporacions de manuscrits procedents d'altres monestirs cistercencs, com el de Cashas, a Osca (1947), i Olmedo, a Valladolid (1948). De la mateixa font, recollim la dada que ens informa sobre les tasques d'ordenació de l'arxiu que els novicis portaven a terme durant les vacances escolars (1948).

A partir de l'any 1950 ocupà el càrrec d'arxiver Fr. Jaume Valentí. Aquest monjo pobletà tindria cura de l'arxiu fins al 1961. Durant aquesta nova etapa de la història de l'arxiu de Poblet, ben aviat es produïria un fet que facilitaria notablement els estudis històrics de la casa. Per una concessió especial de l'*Archivo Histórico Nacional*, es va facilitar a Poblet la còpia en microfilm dels fons pobletans custodiats a Madrid. En principi es pretenia la completa microfilmació de tots els documents. De fet, però, només es reproduïren els pergamins, el cartulari major, i alguns volums en paper. En aquesta empresa col·laborà el P. Guiu-Jordi Gibert, monjo de Poblet. Per altre costat, l'any 1958 s'iniciaven les obres de la definitiva restauració de les tres sales gòtiques de l'arxiu històric de Poblet, que foren inaugurades el 31 de juny de 1962²⁷. En el camp de la divulgació, en 1961 l'Arxiu de la Corona d'Aragó havia organitzat, a Tarragona, una exposició històrica sobre Poblet²⁸.

Reprenem el fil de la nova nissaga d'arxivers pobletans, a partir del 8 de setembre de 1961, en què és nomenat arxiver el P. Llorenç Ferrando. Durant els anys en què el P. Ferrando s'ocupà de l'arxiu (1961-1963), aquest monjo tingué l'encert de redactar una crònica de l'arxiu de Poblet, la qual cosa, lògicament, ens permet de tenir força notícies de les tasques arxivístiques del monestir. El P. Ferrando, que indica expressament –un cop més– el desordre de l'arxiu, en comença una nova ordenació i catalogació, tot comptant amb l'ajut del Sr. Felí A. Vilarrubias, secretari de la Germandat de Poblet. El 12 de setembre de 1961 s'instal·la a les dependències de l'arxiu un lector de microfilms, i durant alguns dies d'aquell mateix mes i any, Anscari M. Mundó, l'erudit arxiver del monestir de Montserrat, efectua una primera catalogació dels manuscrits de l'arxiu, que ha restat inèdita al mateix arxiu de Poblet. Durant aquells anys es reberen diverses donacions, per part de diversos particulars. Destaquem, entre altres, la del Sr. José-Pedro Gil Moreno de Mora, segon pre-

26. Vegeu, per exemple, *Les funerals dels Reys d'Aragó* del PARE MIQUEL LONGARES, «Poblet» 1 (1947) 26-42.

27. JOAN BASSEGODA, *op. cit.*, 272 i 326.

28. F. A. VILARRUBIAS, *Bodas de plata...*, 98.

sident del Patronat de Poblet. També s'ingressà documentació originària dels monestirs d'Escarp i de Veruela (adquirida en part, al llibreter Porter, de Barcelona). En 1962 el Sr. Vilarrubias feia una donació d'un armari per a custodiar els microfilms dels fons pobletans conservats a Madrid. Data també d'aquells anys la confecció de diverses fitxes temàtiques i toponímiques redactades per l'arxiver Llorenç Ferrando i pel mateix Felí A. Vilarrubias. Paral·lelament, comencen a sorgir nous treballs historiogràfics, obres de diversos monjos de la comunitat. Destaquen els del P. Guiu Gibert i els d'Agustí Altisent. Al final de la seva crònica, el P. Llorenç Ferrando fa constar que el mes de gener del 1963 havia acabat la catalogació dels 36 calaixos de l'armari I de l'arxiu²⁹.

Des de l'any 1965 s'inicia un nou capítol en la història arxivística del monestir de Poblet. Accedeix a l'arxiu el P. Agustí Altisent, que amb els anys esdevindria el millor historiador del Poblet contemporani, i un dels millors medievalistes del país. En la seva feina a l'arxiu, el P. Altisent ha comptat, com a arxiver auxiliar, amb la col·laboració de Fr. Anselm Pujiula, un dels altres historiadors de la comunitat pobletana. En 1966 s'aconsegueix una altra fita important. S'inicia, a Poblet, la publicació de la col·lecció "Scriptorium Populeti", editada al mateix monestir, una eina que esdevindria bàsica per a la publicació d'importants treballs històrics, bàsicament referits al mateix monestir, i per historiadors de la casa (Agustí Altisent, Alexandre Masoliver, Maur Esteva, etc.). En el primer títol de la col·lecció, Josep Janini i Xavier Ricomà publiquen el catàleg dels manuscrits llatins de l'arxiu de Poblet³⁰. També és de justícia reconèixer els ajuts que rebia l'arxiu del monestir per part de les institucions públiques i privades, els quals van tenir la seva transcendència. En 1967 la Diputació de Saragossa feia una ofrena al monestir, consistent en material d'arxiu³¹. Una altra de les institucions benefactores del cenobi, la Germandat de Poblet, feia diverses donacions a l'arxiu, al llarg dels anys 1968–1969³².

29. P. LORENÇ FERRANDO, *Crònica del Arxivo de Poblet (1961–1963)*, Manuscrit de l'AP. En un altre manuscrit de Llorenç Ferrando (*Registro de Personas que consultan el Arxivo*), trobem com a investigadors els noms de Cèsar Martinell, Eufemià Fort i Cogul i Anscari M. Mundó, entre altres.

30. JOSEP JANINI, XAVIER RICOMÀ, *Manuscritos latinos existentes en Poblet*, dins: *Miscellanea Populetana* (Scriptorium Populeti, 1), Poblet 1966, 209–228.

31. F. A. VILARRUBIAS, *Patronato del Real Monasterio de Poblet. Memoria, años 1966–1970*, Poblet 1972, 23–24.

32. F. A. VILARRUBIAS, *Hermandad del Monasterio Cisterciense de Santa María de Poblet. Memoria, años, 1968 y 1969*, Poblet 1971, 21. En algunes Memòries de la Germandat de Poblet (anys 1950 i 1953) es fa sentir la voluntat del monestir de recuperar el seu antic arxiu. Vegeu les Memòries redactades per Felí A. Vilarrubias, publicades en 1953 i 1954 (pp. 18 i 47, respectivament).

En començar la dècada de 1970, es dona un altre pas en la millora qualitativa de l'arxiu de Poblet. En aquell moment, es decidí d'instal·lar-lo, en millors condicions, en una part de les antigues i belles Cambres Reials, restaurades en 1971. L'any 1974 es traslladaven els armaris i els altres mobiliaris i material de l'arxiu pobletà, un cop acabada la primera fase de la restauració d'aquelles magnífiques dependències³³. Aquell mateix any, la producció historiogràfica pobletana assoleix una fita llargament desitjada: el P. Agustí Altisent enllesteix i publica la més moderna monografia dedicada a la història global del monestir de Poblet³⁴. No podem resseguir aquí –car no és aquest el nostre objectiu fonamental– les següents i notables aportacions que el P. Altisent ha anat publicant al llarg del temps, com també l'obra historiogràfica d'altres autors del monestir cistercenc de la Conca de Barberà. Si que cal dir, però –i tornant als aspectes més arxivístics–, que Agustí Altisent, en la seva feina d'arxiver, es va encarregar de fer una completa separació de la documentació en paper i en pergami, la qual cosa permet una millor catalogació. No voldríem obviar aquí, la darrera –i monumental– empresa del P. Altisent, que el té ocupat en els darrers anys: la preparació i edició del *Diplomatari de Poblet*, que anirà a càrrec del Servei d'Arxius de la Generalitat, unificant els documents pobletans medievals que es troben tant a Madrid com a Poblet. És aquesta una obra molt esperada pels investigadors del país, que culmina la brillant trajectòria de l'actual arxiver de Poblet. També darrerament s'ha incorporat a la comunitat el P. Josep A. Torné, que ha esdevingut un nou arxiver auxiliar. A hores d'ara, el P. Torné s'ocupa d'una nova classificació i ordenació de la documentació pobletana custodiada al monestir, d'acord amb les línies arxivístiques més actuals, que aconsellen refer l'ordre originari de les sèries, que reflecteixin millor els diversos àmbits de la nostra institució monàstica, des dels seus orígens fins a l'actualitat. Per tant, es tracta de culminar els esforços iniciats per Eduard Toda, i continuats pels arxivers de la comunitat restaurada, i que lògicament han quedat superats amb el pas del temps. Sabem que a hores d'ara aquesta Guia–Inventari de l'Arxiu monàstic de Poblet està molt avançada, i serà una eina de descripció documental que permetrà una millor divulgació dels fons pobletans, tot responenent a les creixents demandes i necessitats dels nostres investigadors. Una publicació, aquesta, també assumida pel Servei d'Arxius de la Generalitat i pel Secretariat d'Arxivers Eclesiàstics de Catalunya, i inclosa dins un projecte més ampli de publicació de guies i inventaris dels

33. JOAN BASSEGODA, *op. cit.*, 283–284.

34. AGUSTÍ ALTISENT, *Història de Poblet*, Poblet 1974, 706 pp. Se n'ha fet, posteriorment, una reimpressió [Poblet, s.a.].

principals arxius eclesiàstics de Catalunya³⁵. Aquestes bones perspectives no s'aturen ací, car cal desitjar que la Generalitat de Catalunya enllesteixi, el més aviat possible, el projecte d'instal·lació de l'Arxiu Monàstic de Catalunya al Palau Nou de l'Abat, a Poblet, que comportarà una còmoda consulta dels fons de Poblet i dels altres fons monàstics que s'hi puguin aplegar.

No volem acabar aquestes línies sense agrair a la comunitat cistercenca de Poblet, i especialment als seus arxivers, la cura que han tingut en la conservació, descripció, estudi i divulgació del seu arxiu, tot enllaçant amb la nissaga d'aquells antics, savis i erudits arxivers del monestir que brillaren amb notorietat fins al mateix 1835. Valgui també aquest petit treball per a recordar i enaltir, un cop més, la tasca de l'il·lustre reusenc Eduard Toda, decisiva per a la recuperació de Poblet. I finalment, un desig. Crec que no podem renunciar a la vella i legítima aspiració de recuperar els documents pobletans que es troben lluny de la institució monàstica que els va generar, acabant així amb una vergonyosa dispersió documental d'un dels arxius monàstics més destacats dels Països Catalans i d'Europa³⁶.

Apèndix. Descripció de l'estructura d'una part de l'arxiu de Poblet abans de la seva dispersió en el segle XIX, segons Eduard Toda

Oferim una part dels textos d'Eduard Toda, redactats durant la seva joventut, en què s'ocupa de reconstruir part de l'arxiu de Poblet i la seva antiga estructuració en calaixos. Amb tots els defectes propis de l'època, constitueix tanmateix una mostra notable de l'interès de Toda per l'arxiu de Poblet; la reproduïm aquí, a tall d'homenatge i com a aportació seva a la història de l'arxiu del monestir de Poblet:

35. Dins aquesta línia d'edicions, darrerament s'ha publicat l'inventari del monestir cistercenc de Vallbona. Vegeu: ISABEL NAVASCÚES, CARMÉ BELLO, GÈNER GONZÁLEZ, *Inventari de l'Arxiu del Monestir de Santa Maria de Vallbona*. Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1992, 421 pp. (Col·lecció Catàlegs-Inventaris d'Arxius Eclesiàstics de Catalunya, 8).

36. En 1980 el ministre de Cultura espanyol, Ricardo de la Cierva, manifestà la seva voluntat de retornar a Poblet els seus fons dipositats a l'AHN de Madrid. Una vegada més, només foren paraules estèrils. Sobre aquests fons, vegeu: L. SANCHEZ BELDA, *Guía del Archivo Histórico Nacional*, Madrid 1958, 46; CARMÉ CRESPO NOGUEIRA (Dir.), *Archivo Histórico Nacional. Guía*, Madrid, Ministerio de Cultura 1989, 19 ss.; P. BLANCO TRIAS, *Fondos de monasterios cistercienses en el AHN*, «Studia» desembre de 1948, 234. D'altra banda, el P. Agustí Altisent ha redactat i publicat breus descripcions dels fons documentals conservats a Poblet en *Guía dels arxius eclesiàstics de Catalunya, València i Balears*, Barcelona, Secretariat d'Arxivers Eclesiàstics de Catalunya, 1978, s. p. (vegeu «Poblet»). També podeu consultar *Guía de los Archivos y Bibliotecas de la Iglesia en España. I. Archivos*, Lleó, Asociación Española de Archiveros Eclesiàsticos, 1985, 458-459. Finalment, haig d'agrair les dades i els suggeriments dels PP. Agustí Altisent, Benet Farré i Jordi M. Bou i Simó, monjos de Poblet, de gran utilitat a l'hora de redactar aquest breu treball.

- Calaixos 1, 2 i 3: Privilegis i documentació reial.
- “ 4, 5 i 6: Privilegis i documentació papal.
- Calaix 7: Valls
- “ 8 : Tarragona
- “ 9 : Prenafeta
- “ 10 : Montblanc
- Calaixos 11 i 12 : L'Espluga de Francolí
- “ 13 i 14 : Vimbodí
- Calaix 15 : Albesa
- “ 16 : Tarrés
- “ 17 : Senan
- “ 18 : Montblanquet
- “ 19 : Fullella
- Calaixos 20 i 21 : Vinaixa
- Calaix 22 : la Pobla de Cérvoles
- “ 23 : el Vilosell
- “ 24 : Vallclara
- “ 25 : Bosc de Poblet
- “ 26 : Prades
- “ 27 : Tortosa
- “ 28 : València
- Calaixos 31, 32 i 33 : Verdú
- Calaix 35 : Barbens
- “ 36 : Castellserà
- “ 37 : Montsuar
- “ 42 : Belcaire d'Urgell
- “ 43 : Vilella
- “ 44 : Agramunt
- “ 45 : Torredà
- “ 46 : Balaguer
- “ 50 : Menàrguens
- “ 51 : Albesa
- “ 52 : Tamarit de Llitera
- “ 53 : Lleida
- “ 55 : Albagés
- “ 56 : Juncosa
- “ 57 : Berga

- “ 59 : Barcelona
- “ 66 : monestir de Piedra

Segons Toda, cada calaix estava dividit “en quinze o vint lligaduras, tenint cada una tots los documents referents a un mateix assumpto”. Els tres primers, els més importants, guardaven cartes reials dels comtes de Barcelona, des del 1149 fins a la destrucció de Poblet. Els calaixos 4,5 i 6 eren formats per breus i butlles pontifícies, des d’Alexandre III. Aquests primers calaixos es referien a concessions, donacions i privilegis atorgats a Poblet pels monarques i papes. La resta de calaixos, “qual classificació ens ha sigut impossible completar”, guardaven donacions, escriptures, contractes i convenis de les diferents propietats que “per tot lo regne d’Aragó posseia Poblet”. Molts documents provenien de “la millor noblesa catalana, o sigui dels comtes del Rosselló, Urgell, [del vescomtat] d’Agèr, dels ducs de Cardona, etc”³⁷.

37. EDUARD TODA, *Poblet. Recorts de la Conca de Barberà*, Barcelona, Estampa de la Renaixença, 1883, 94–96.

